

## מבוא

במרחב הים האדום מתנהלים בעשור האחרון תהליכים גיאואסטרטגיים מהותיים, הבאים לידי ביטוי בשינויים פוליטיים, ביטחוניים, כלכליים וטכנולוגיים. אזור זה, המשתרע בין המזרח התיכון בצפון, חצי האי ערב ממזרח, קרן אפריקה מדרום ומזרח אפריקה ממערב, הפך ממסדרון ימי מסחרי בעיקרו למוקד של מאבקי השפעה בין מעצמות ים ואזוריים, ובה בעת נוצרו בו הזדמנויות לשיתופי פעולה אזרחיים וביטחוניים מורכבים. תהליכים אלה מציבים בפני ישראל הזדמנות מהותית למנף את נכסיותה הגיאואסטרטגית לשם חיזוק מעמדה ולהשפעה מתרחבת ומעמיקה על סביבתה.

חיבור זה מתמקד בביטחון ימי (Maritime Security) כנגזרת של המודעות הביטחונית למרחב הימי. בשנים האחרונות נרשמה בעולם עליית מדרגה בעיסוק במרחבי הים בכלל, ששבים ועולים למרכז הבמה העולמית בשל מרכזיותם בסכסוכים הבולטים המתרחשים כיום ברחבי העולם, ומעלים פעם נוספת את חשיבותו של המרחב הימי לכלכלת העולם ולהיותו תווך שהיכולת לפעול בו מרכזית בהווייתם של מעצמות, אומות וארגונים.

מלחמת רוסיה-אוקראינה, העימותים במרחב הימי באזור ים סין הדרומי, התחרות על נתיבי השיט בתעלת פנמה ובאיזור הארקטי, ניסיונות הפגיעה בתשתיות הולכה תת-ימיות – כל אלו מדגישים את מרכזיותו של המרחב הימי. באזורנו – נתיבי השיט באזור חצי האי ערב ובייחוד הים האדום, הפכו למוקד עניין עולמי בשל הפעילות של צבא הטרור החות'י בתימן. במשך שנים רבות, הדיון בנושא הים שנערך בישראל התמקד במרחב הים התיכון ובמשאבי האנרגיה שהתגלו בו. ואולם חשיבותו של הים אינה פחותה גם בים האדום, בהקשרים המזכירים כי ישראל היא "מדינת אי" במלוא מובן המילה, בשל תלותה הכמעט המוחלטת בשרשראות האספקה הימיות. המונח 'מודעות למרחב הימי' מתייחס לנושאים הקשורים למרחב הימי המשפיעים על הביטחון, הבטיחות, הכלכלה או הסביבה של מדינה. ארצות הברית, החלוצה בעיסוק בביטחון הימי במרחב הימי, הגדירה אחרי אסון ה-11 בספטמבר 2001 את ששת יעדי-העל של הביטחון במרחב זה:

1. מניעת התקפת טרור ופעילויות פליליות המנצלות את המרחב הימי, וצמצום פגיעות המדינה לתקיפה במרחב זה.

2. חיזוק הביטחון הלאומי וביטחון המולדת על ידי חיזוק ההגנה על מרכזי אוכלוסייה, תשתיות חיוניות, גבולות, נמלים ונתיבי גישה במרחב הימי.
  3. שיפור וחיזוק יכולת ההתאוששות לאחר ההתקפה במרחב הימי.
  4. הגברת המודעות לביטחון הימי נוכח איומים המתפתחים מהמרחב הימי ובמרחב הימי כלפי אתרים ונכסים של המדינה בחוף ובים.
  5. חיזוק והרחבת שיתופי פעולה בינלאומיים ושילוב המגזר הפרטי למען גיבוש מסגרת ביטחון ימית, כמו גם גיבוש וקידום אינטרסים משותפים במרחב הימי.
  6. הידוק שיתוף הפעולה בין הגופים השונים למען יישום מדיניות מתואמת במרחב הימי ומימוש הסמכות והאחריות של הגופים המעורבים.<sup>1</sup>
- עקרונות אלו אומצו על ידי מדינות וארגונים נוספים שבנו יכולות כאלו, במרחבי הים השונים וגם בים האדום.<sup>2</sup> כפועל יוצא אף הוקמו גופים בינלאומיים להתמודדות עם איומים במרחב הימי.<sup>3</sup>
- כאשר באים לדון באסטרטגיה במרחב הימי מומלץ להתייחס לדבריו של ההיסטוריון הבריטי באזיל הנרי לידל הארט, שטען כי תפקידה של אסטרטגיה רבתי הוא:
- לתאם את כל המשאבים של מדינה או קבוצה של מדינות, למען השגת היעד המדיני של המלחמה [...] בעוד האופק של אסטרטגיה מוגבל למלחמה עצמה, טווח ההשפעה של אסטרטגיה רבתי הוא גם לתקופה שלאחר סיום הלוחמה, כמו על השלום שלאחר מכן, וזאת כדי להביא למצב של ביטחון ושגשוג.<sup>4</sup>
- כלומר, על המדינה לאגד את כלל הרכיבים, הן הצבאיים והן הלא-צבאיים, כדי לשמר ולטפח את חוסנה של המדינה לטווח ארוך ככל האפשר.<sup>5</sup> יישום חשיבה זו, על כן, הוא הזדמנות חשובה לבחון את המשמעות של המרחב הימי, בדגש על מרחב הים האדום,

1 חורב, ש' (2021). **המרחב הימי, אסטרטגיה ימית ומה שביניהם**. המרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית ומערכות, עמ' 15-18.

2 Combined Maritime Forces (n.d) Joint Maritime Information Center. <https://tinyurl.com/2s4mex2z>

3 Combined Maritime Forces (n.d.). <https://tinyurl.com/w4thd6uv>

4 Liddell Hart, B.H. (1991). *Strategy: Second revised edition*. Faber & Faber, p. 322

5 Kennedy, P. (Ed.) (1991). *Grand strategies in war and peace*. Yale University Press, p. 169

שבו ניתן לראות את חשיבותם של נתיבי השיט והאספקה הימית לכלכלה העולמית בכלל, ולמדינת ישראל בפרט.

מדינת ישראל מתמודדת בימים אלו עם הצורך בגיבוש תפיסת ביטחון שתביא בחשבון את התמורות והשינויים המאפיינים את המרחב כולו בעקבות מתקפת ה־7 באוקטובר 2023 ואת המשך המערכה הרב־זירתית. במסגרת זו מן הראוי שהיא גם תידרש לעיסוק במרחב הימי. מזכר זה מספק תובנות ורעיונות שיפתחו את ההבנה, ההזדמנויות והאתגרים במרחב הים האדום ויסייעו להכללת המרחב בתפיסת הביטחון העדכנית של מדינת ישראל. המפתח להתמודדות עם האתגרים במרחב הימי נעוץ ב**שליטה ימית**, שמשמעותה השגת הזכות לנצל את האזור הימי המסוים לפרק זמן נתון. לעיתים מספיק לקיים נוכחות מתמדת של כוח ימי באזורים ובנתיבים מסוימים כדי להרתיע את האויב מהוצאת כוחותיו מהנמלים ולמנוע פעולות מלחמתיות או עימות צבאי. אפשר להשיג שליטה בשטחי ים מצומצמים, כמו הים האדום ומבואותיו, גם באמצעות חימושים המשוגרים מהחוף לים, כגון טילים ארוכי טווח. השליטה בים לעולם אינה מוחלטת, מפני שלא ניתן לכבוש שטח בים כפי שנכבש שטח יבשתי. כאשר מדובר בחופש השיט בים האדום יש להתייחס למושג 'אבטחת נתיבי השיט', המתאר את אבטחת נתיבי הים המשמשים לסחר, לוגיסטיקה ותנועה של כוחות צבאיים ימיים.

מזכר זה נכתב על רקע התעצמות האיום מצד החות'ים על זירת הים האדום ועל ישראל במהלך מלחמת חרבות ברזל. המתקפות החות'יות על ישראל, על אוניות סוחר ועל נתיבי השיט הבינלאומיים חידדו את ההכרח במיסוד מסגרת ימית־בינלאומית חדשה. זו אמורה לכלול לא רק את מעצמות המערב אלא גם את המדינות הרלוונטיות במרחב, מתוך הכרה שיציבותה של זירת הים האדום היא אינטרס משותף לכל המדינות השוכנות לחופיו, ולכלכלה העולמית כולה. סמוך להשלמת חיבור זה התרחש עימות צבאי ישיר בין ישראל לאיראן במשך 12 ימים, ובמהלכו גם ארצות הברית תקפה מתקני גרעין באיראן. למלחמה תהיינה השלכות מרחיקות לכת על האזור כולו ועל מדיניות הביטחון הלאומי של המדינות בו. ואולם האינטרסים שלהן בזירת הים האדום, כפי שהם נדונים בחיבור זה, אינם צפויים להשתנות. כמוהם גם ההזדמנויות והתועלות הגלומים בו עבור ישראל. לכן, גם אם השלכותיה של מלחמת ישראל־איראן אינן ברורות במלואן לפי שעה, ההערכות השלובות בחיבור זה נותרו בתוקף, ואולי אף נעשו מובהקות יותר בעתיד.

כדי לספק תובנות לאתגרים אלו יש להציג את האינטרסים הישראליים במרחב. בטווח המיידי קיים אינטרס ברור ומובהק למזער עד למינימום את האיום החות'י על התנועה

בים האדום, אליו וממנו. במילים אחרות, הכרחי להביא להפסקת ההתקפות על כלי שיט הנעים בים האדום – ללא תלות בהפסקות אש בעזה – ולהשיב את תנועת הסחורות בים זה לממדים שהיו לפני תחילת התוקפנות החות'ית או קרוב לכך. זאת ללא כל קשר לצורך הברור בהפסקת ירי טילים וכט"מים לשטחי מדינת ישראל ובהסרת האיום על תנועת אוניות במזרח הים התיכון.

לכאורה מדובר בבעיה צבאית המחייבת פתרון צבאי מתאים, אולם פתרון צבאי אינו עומד לבדו, ויש כאן השלכות רחב נוספות. ניכר פעם אחר פעם שהתמודדות עם צבא טרור – שהפך לארגון מדינתי למחצה המוטמע היטב באוכלוסייה ובמרחב שבו הוא פועל – היא מורכבת במיוחד. מורכבות זו משמעותית על אחת כמה וכמה במקרה הכוח החות', הפועל מצד אחד כשלוח איראני המשרת את הציר האסלאמי הרדיקלי, ובה בעת הוא גם בעל אינטרסים במאבק בזירה המקומית התימנית.

לכן, על ישראל לאמץ אסטרטגיה של חבירה לקואליציה של גורמים הפועלים למיגור ההשפעה האיראנית במרחב, ובאופן פרטני למניעת התחזקות כוחות של הציר השיעי הרדיקלי בחצי האי ערב. שותפות עם כוחות אלו חיונית כמובן גם להתמודדות עם ההשפעה האיראנית גם במרחב הימי. ישראל עשויה להפוך לשותפה חשובה ותורמת בקואליציה כזו. לפיכך האינטרס הישראלי הוא להציג את המאבק בחות'ים – ובתוך כך את המאבק על חופש השיט – כמאבק רחב ומשמעותי לכלל השותפים. ההתמודדות צריכה להיות כוללת – צבאית, דיפלומטית, כלכלית וטכנולוגית, שאם לא כן הפתרונות יהיו זמניים וחלקיים, ויהיו איומים נוספים מצד צבא הטרור החות'י או מאזורים אחרים במרחבי הים האדום.

בין השותפים הפוטנציאליים נמנים ארצות הברית, מצרים, ירדן, ערב הסעודית, איחוד האמירויות, ובתחומים מסוימים אפילו רוסיה. במסגרת זו ישראל יכולה להציע את תרומתה לכוחות בכך שתאפשר להם בסיס נוסף לכוחות הרלוונטיים באילת. כך יוכלו מדינות אלו ליהנות מעדיפות בשימוש בנתיבי הסחר הימיים והיבשתיים שמתרכזים באיזור אילת, כמו גם לפתח את אזור הסחר החופשי במרחב עצמו לטובת שותפים ממדינות אלו וכן, כמובן, להשתתף במאמצי פיתוח וביסוס בסיסים צבאיים וכלכליים במרחבי הים האדום, בדגש על החופים ביבשת אפריקה. מדינת ישראל חייבת להבטיח לעצמה, באמצעות פעילויותיה בטווח הקצר, מעמד של גורם חשוב ורלוונטי שניתן לסמוך עליו, וחשוב מכך – גורם שיש להתחשב בו במרחב הים האדום.

במקביל לפעילות לטווח הקצר (ובהנחה שזו אכן תביא לתוצאות הרצויות), על ישראל לעצב אסטרטגיה ארוכת טווח, שתכליתה לבצר את ההישגים קצרי הטווח לצורך יצירת

ביטחון ימי ויבשתי. זאת על ידי מיצובה כשחקנית חשובה במשחק שכלל שחקני הים האדום פועלים בו. עליה להפוך לשותפה לגיטימית ומרכזית של מדינות הים האדום והמעצמות הפועלות במרחב זה, תוך הפקת יתרונות כלכליים ותחבורתיים ממיקומה הגיאוגרפי בו. בהשתלבות במרחב הים האדום גלומים יתרונות רבים – ביטחוניים, כלכליים, מסחריים ופוליטיים. 'הסכמי אברהם' והפוטנציאל הגלום בהרחבתם הם רק דוגמה אחת להם. הים האדום הוא גם [מפתח](#) לחיזוק היכולות של מדינת ישראל להתמודדות עם האיום האיראני המתמשך. בהיבט הגלובלי מרחב זה הוא אחת מנקודות המפתח בתחרות העזה על נתיבי הסחר והתקשורת העולמיים, וכפועל יוצא – על התשתיות הפיזיות ויחסי החוץ בין המדינות, אשר יחברו את המזרח למערב. ככל שישראל תקדים לקרוא את המפה [ולהשקיע](#) בתשתיות אלו, כך היא תוכל לשפר את מיצובה האסטרטגי בזירה זו.